

Tragedien Tranmæl

Tromsø Bud
30/12-91

101332

Fortjener Martin Tranmæl at det sendes ut to store biografier om ham i løpet av en 14 dagers tid? Noen må mene det, for denne kollisjonen er skjedd med overlegg. Haakon Lies bok av året er bind nr. 2, det første («Et Bål av Vilje») kom i 1988. Så med Bjørn Gunnar Olsens bok blir det alt ialt 500 sider eller 2,5 kilo bøker om Martin Tranmæl. Det er mye om én mann - som forøvrig ikke er upløyd mark - selv om han gjennom et langt liv (1879-1967) spilte en viktig og merkelig rolle i norsk politikk.

Og allikevel. I det rent faktiske trækker nok årets to bøker lange strekninger i samme løype, men de er vinklet radikalt forskjellig. Som to trolspeil rettet mot samme mann, gir de Martin Tranmæl i Janus-perspektiv, hvilket er just hva han trenger. Knappt noen som har det minste begrep om Martin Tranmæl, stiller seg nøytral til ham. For mange var (og er) han nærmest en helgen og en helt, for andre var (og er) han en satan og en demagog. Hans etsende evne til å vekke sterke følelser gjør ham uimotståelig for biografier.

I Arbeiderpartiet er han stadig en kultskikkelse, omfattet ikke bare med beundring, men med ærefrykt. For Haakon Lie er han altså «Et Bål av Vilje» og «Veiviseren til et bedre samfunn», den siste boken har hentet sitt motto fra Einar Gerhardsen ord om «han Martin»: «Ikke en høvding hevet over alt folket, ikke folkets herre, men folkets tjener. Og allikevel var han høvdingen» - «den sterke, den rene og ranke...»

Det er denne skikkelsen Haakon Lie vil tegne, av lederen som skulle komme til å føre arbeidernes tog inn i Kanaans land. Helt ren er helgenbeskrivelsen ikke, noen vorter og skavanker er med. «Sosialismens grundvold er klassekampen. Og som klassekampens konsekvens har alltid vært anerkjent proletariats diktatur,» skrev Martin Tranmæl i «Ny Tid» i 1918. Han fikk det som han ville: i 1925 lød Det Norske Arbeiderpartis formålsparagraf: «Det Norske Arbeiderparti har til formål å føre arbeiderne kamp frem til det sosialistiske samfunn gjennom proletariats diktatur og etter kommunistiske retningslinjer».

Disse utvekslene blir nennsomt retusjert, Tranmæls forkynnelser av klassekamp-evangeliet får sin forklaring for ikke å si bortforklaring, av Lie selv om Martin selv «aldri gikk med på at han hadde tatt feil». Man får liten følelse av at Martin Tranmæl, som kjente sin Lenin, utmerket godt visste at proletariats diktatur betød «en krig langt grusommere, langvarigere og seigere enn noen av de kriger verden før har sett.» Det er hva Sovjetunionen har måttet gjennomlive i 73 år.

Ifølge Haakon Lie bør Tranmæl nærmest ha ære for at Norge unngikk samme skjebne. Det er å tyne leseren - iallfall undertegnedes - velvilje litt langt. Men historiefremstillingen her er bare den som Haakon Lie (og andre) stadig hamrer inn: at alt godt som er hendt Norge de siste 60 år skyldes Det Norske Arbeiderparti. Myten er i rask oppløsning, men Haakon Lie er fortsatt sterk i troen. En annen sak er at Hakon Lie agiterer dyktig i motsetning til andre norske politikere skriver han med et driv som kan kjøre hvemsomhelst i Forfatterforeningen i senk.

Haakon Lie finner lite interessant i Martins privatliv, og lar dybdepsykologien ligge. Men nettopp dette, hvordan Tranmæl var som menneske, er selve kjernen i Bjørn Gunnar Olsens bok. Utad, sier Olen, var nok Martin «den uselviske, mannen som ikke skulle eie, ikke ha, ikke ta imot - den ensomme og opphøyde som ofret kjærlighet og familie for saken: organisasjonens beste mannen som helst ville leve på de store vidder, i pakt med naturen, enkelt og rent. Han var ikke engang besmittet av et seksualliv, av kvinner!»

Men altså - hvordan var han inni? Der ligger en gåte. Tranmæl kunne holde over 150 foredrag i året, han hadde kanskje størst kontaktflate i landet. Likevel ville ikke et eneste menneske våge å si at det kjente Martin Tranmæl - få nære venner, ingen kvinner, men unge menn. Dette, sier Olsen, hadde sammenheng med hans seksuelle legning: Ingen tvil om at han var biseksuell.

Dermed buser han ut med den best fortiede ikke-hemmelighet i norsk politikk. I alle år flørte ryktene om Martins «gøy» med sine «kaniner» (de var et begrep, de unge rekruttene i arbeiderbevegelsen). Men emnet var tabubelagt, bare å nevne det i partiet var mye, mye verre enn å banne i kjerka. Og hvorledes Tranmæl praktiserte sin legning, er det få som vet.

Noen grobian var han temmelig sikkert ikke. Olsen refererer et tilfelle der Martin ble overrasket i seng sammen med en mann, men legger skyndsomt til at det ikke var en seksualakt, bare «behov for litt fysisk kontakt». Mer interessant er et par brev fra den 42-årige Tranmæl til den 24-årige protegeen Einar Gerhardsen, de uttrykker en patetisk lengsel som grenser til ulykkelig forelskelse. Tranmæls senere sjalusi overfor Werna var velkjent, de to ble aldri venner.

Langt viktigere enn selve «legningen» er utvilsomt det faktum at Tranmæl brutalt undertrykket det. Han var pent nødt til å det, homoseksualitet var ikke bare et skandalepreget hysj-tema, det

To bøker om Martin Tranmæl som spilte en viktig og merkelig rolle i norsk politikk.

var straffbart ved lov. Mekanisme for slik undertrykkelse har psykologene satt navn på, sublimering og kompensasjon. Mye taler for at Tranmæls flammende fanatisme, hans hvitglødende demagogi, hans nådeløse makttrang - alt dette var baksiden av vulkanske følelser som ble undertrykket og forvridt. Noen hevdet han var psykopat.

Selv har Bjørn Gunnar Olsen et politisk hats/kjærlighetsforhold til Tranmæl. Martin svek, i Olsens øyne, den rene tro med antimilitarisme kommunisme og Moskva, og solgte sin sjel til nasjonalforsvar, Marshall-hjelp og NATO-pakt med USA. Utgilvelig var naturligvis Tranmæls innbitte kamp mot kommunistpartiet, etter bruddet med Moskva.

Var Martin Tranmæl en lykke eller ulykke for landet? Haakon Lie svarer et rungende «ja», men han tenker nok mest på den makt Tranmæl var med på å skaffe Arbeiderpartiet. Bjørn Gunnar Olsen mumler et «ja, men...»

Begge nevner at Tranmæls fødested på Melhus i Trøndelag lå bare et par hundre meter fra Rimul, der trellen Kark skar hodet av sin jarl Håkon for å få belønning av Olav Trygvasson. Ingen av forfatterne finner det minste merkelig i at Tranmæl identifiserte seg med Kark, at han selv følte seg som en slik trell. Ingen av dem øyner noen tragedie her.

«Jeg hatet», fordi jeg ikke kunne elske», sier Ibsen i Kongs-Emnerne. Tragedien Martin Tranmæl består i at denne enestående agitatorens kom til å reise splidens og Jantelovens nidstang i vårt fattige og unge land. Mye kunne ha sett annerledes ut i dagens Norge om folkeføreren Tranmæl, i stedet for å preke Marx-stukket klassehat og treileånd, hadde latt sitt sinne sveve høyere og manet frem andre vyer - om frihet, fordragelighet og fremskritt i felles stolthet over det som gjør livet verdtd å leve her i landet.

Ole Jackob Hoff